

Sobre la participació dels metges i metgesses en els mitjans de comunicació

Joan Sala, Josep Antoni Blanco, Josep Terés, Màrius Morlans

Comissió de Deontologia del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

Introducció

És evident que la preocupació tant col·lectiva com individual per la salut, com a un dels elements més importants de la societat del benestar, s'ha incrementat en els darrers lustres, fet que s'ha reflectit en els mitjans de comunicació.

Només pel que fa a la premsa escrita, l'informe Quiral, patrocinat per la Fundació Privada Vila Casas, que analitza anualment la presència de temes relacionats amb la salut als cinc diaris de major difusió de l'Estat (*El País*, *El Mundo*, *ABC*, *La Vanguardia* i *El Periódico de Catalunya*), mostra com, en el decurs de la darrera dècada, el nombre de textos sobre medicina i salut s'ha doblat: 5.984 el 1997 i 11.406 el 2006, amb puntes que han arribat fins als 15.000 textos en funció d'esdeveniments puntuals (malaltia de les vaques boges, grip de l'aviram, etc.).

Apart de la preocupació genuïna de la població, també la indústria farmacèutica, i darrerament més encara l'alimentària, s'han ocupat d'estimular aquesta preocupació a través d'un autèntic bombardeig de missatges publicitaris amb aparença de consells saludables.

Aquesta situació comporta inevitablement una presència cada vegada més freqüent de metges als mitjans de comunicació, sigui com a generadors de notícies, com a comentaristes, exercint una labor de difusió i educació sanitària o prenent part en activitats audiovisuals d'entreteniment (sèries o programes televisius la finalitat prioritària dels quals és assolir altes quotes d'audiència). Tot plegat genera certa inquietud al si del col·lectiu mèdic,

dubtes sobre quina informació es dona i com es dona, i obliga a fer certes reflexions de caràcter ètic, partint, fonamentalment, del nostre Codi de Deontologia.

El capteniment públic dels metges i la dignitat de la persona

En les normes del nostre Codi podem trobar la clau per orientar l'actuació dels metges i metgesses en els mitjans de comunicació. Entre els principis generals amb què s'obren aquestes normes, destaquem l'article 5:

5. Els metges han de respectar escrupolosament les persones i tots els seus drets i mai no podran emprar els seus coneixements, ni que sigui d'una manera indirecta, en cap activitat que suposi la conculcació dels drets humans, la manipulació de les consciències, la repressió física o psíquica de les persones o el menyspreu de la seva dignitat.

Resulta evident que es tracta d'un article adreçat, fonamentalment, a la participació en casos de tortura o d'actuacions en contra de la voluntat del pacient. Ara bé, hi ha formes més subtils que també poden contribuir a la degradació de la persona. En la seva projecció pública, el metge ha de ser conscient que pertany a una professió, que pel sol fet d'exercir-la, implica un compromís implícit de servei a la societat. I aquest compromís de servei és independent de si l'àmbit de l'exercici és públic o privat. La societat espera en tot moment que el professional es comporti d'acord amb els interessos generals i que mantingui una actitud de respecte pels valors cívics, pels valors de la convivència. Algú que, de manera voluntària i amb dedicació professional, opta per dedicar-se a fer el bé als altres, ha de captenir-se com un ciutadà exemplar.

És així que no pot contribuir a alimentar certes tendències consumistes i hedonistes que fan del culte al cos una prioritat que pot arribar a ser malaltissa. Ni col·laborar en l'alienació entre ment i cos, reforçant una excessiva importància de l'aspecte físic com a valor per aconseguir la felicitat i la plenitud de vida. Pot resultar ofensiu per a la dignitat de les persones, contribuir, ni que

Correspondència: Dr. Joan Sala Pedrós
Comissió de Deontologia
Col·legi Oficial de Metges de Barcelona
Passeig de la Bonanova, 47
08017 Barcelona
Tel. 93 567 88 81
Fax 93 567 88 85
Adreça electrònica: deontologica@comb.es

sigui d'una manera tangencial, a reforçar la creença que una determinada estructura del cos és degradant i causa de rebuig social.

L'actuació pública interessada sobre la capacitat de modificar el cos gràcies a la cirurgia pot resultar imprudent per l'impacte en les persones que pateixen alteracions de la conducta consistents en el rebuig del propi cos i en l'addicció a la cirurgia, reconegudes com malalties psiquiàtriques, i que es beneficien de tractaments incruents, altres que la cirurgia.

La incidència de la informació en la relació metge-pacient

Si entrem en el capítol de la relació del metge amb els seus pacients, el primer punt, l'article 8 del Codi, estableix categòricament que:

8. La primera lleialtat del metge ha d'ésser envers la persona que atén. La salut d'aquesta ha d'anteposar-se a tota altra conveniència.

Aquesta norma ha de guiar l'actuació professional davant dels mitjans quan la informació es refereix a persones concretes. En aquests casos, la informació ha de respectar els interessos dels pacients. Això permet establir en la pràctica el que, *a priori*, sembla difícil: la diferència entre la informació i l'entreteniment o l'espectacle.

En el primer cas, l'objectiu és proporcionar al públic informació relacionada amb una malaltia, amb els avenços científics per diagnosticar-la o curar-la o amb com afecta en el dia a dia els pacients. La participació dels malalts ha de ser voluntària i desinteressada i mai ha d'estar sotmesa a coercions o contrapartides.

En l'entreteniment o espectacle, l'objectiu no és el possible bé social que aporta la informació ni el bé de les persones que hi participen, pacients o no. La voluntat d'informar es veu desplaçada per la voluntat de distreure, de captar l'interès del públic a qualsevol preu. Resulta ben patent que el mòbil de molts programes audiovisuals, considerats d'entreteniment, no és altre que aconseguir captar l'audiència en un ambient summament competitiu.

Quan el metge participa en un programa d'aquest tipus, ha de ser conscient que la seva imatge pot ser utilitzada amb una finalitat que es desdigni de la seva honorabilitat professional, com pot ser captar l'atenció del públic esperonant la morbositat del contingut. Sovint és difícil no traspasar la línia que separa les responsabilitats professionals, d'una banda, i els interessos dels periodistes i productors, gairebé sempre orientats a augmentar el nombre de lectors o l'audiència.

De fet, una condició per a la participació dels metges, i encara més quan aquesta és rellevant, hauria de ser la capacitat de supervisar el producte final, sigui un article

periodístic, sigui un programa de ràdio o de televisió quan estan enregistrats. En cas contrari, només la pròpia vanitat, els interessos crematístics i la competència amb altres professionals poden explicar la col·laboració amb productes comercials destinats a atreure un públic només interessat en els aspectes morbosos relacionats amb el comportament de les persones malaltes o a accedir a veure una intervenció quirúrgica com un espectacle.

L'ètica de la informació mèdica

En relació al capítol de la informació, el seu primer article deixa ben clar que:

22. El metge té el deure de donar al pacient la màxima informació possible sobre el seu estat de salut, els passos diagnòstics, les exploracions complementàries i els tractaments. La informació ha d'ésser donada de manera entenedora i prudent, i comprendrà també les mesures preventives per evitar el contagi i la propagació de la malaltia. També ha d'informar la persona en el cas que sigui objecte d'investigació, experimentació o docència.

El contingut d'aquest article serveix també per orientar la informació dels professionals quan es dirigeixen al públic a través dels mitjans de comunicació. Cal remarcar que la informació ha de ser prudent. Banalitzar l'acte mèdic, en general, i l'acte quirúrgic, en particular, minimitzant els riscos o dir que no n'hi ha per fer creure que els beneficis superen de llarg els possibles perjudicis és, com a mínim, una actitud imprudent.

Les conseqüències de les complicacions quirúrgiques o anestèsiques poden ser molt greus i el públic les ha de conèixer per no fer-se falses expectatives, sobretot en la cirurgia electiva, no sempre necessària i que té altres alternatives. Naturalment tothom té dret a decidir sobre la seva pròpia vida i córrer els riscos que estimi convenients, però el metge té l'obligació de fer-los avinents i d'introduir-los en la seva justa mesura com a elements a tenir en compte en el procés de decisió.

Això és especialment rellevant en les persones que es plantegen la cirurgia com una millora de la seva imatge. Associar el canvi d'imatge a l'esperançadora promesa d'un canvi de vida que comporti la plena felicitat i la realització personal no és una manera realista de plantejar la qüestió i el metge hauria d'evitar aquesta mena de plantejaments que poden resultar atractius pel públic però que, sens dubte, manipulen les seves expectatives.

Sobre la intimitat i el secret professional

En referència al capítol del dret a la intimitat i del secret professional, hi ha dos articles que cal tenir presents:

29. El metge té el deure de respectar el dret de tota persona a la seva intimitat amb el benentès que els

límits d'aquesta sols pot fixar-los l'interessat. Per tant, el metge, tret de l'express consentiment del pacient o per desig d'aquest, no ha de permetre que persones estranyes a l'acte mèdic el presenciïn, sense una raó considerada justificada.

35. L'autorització del pacient a revelar el secret no obliga el metge a fer-ho. En tot cas, el metge sempre ha de tenir cura de mantenir la confiança social envers la confidencialitat mèdica.

La sospita social de complicitat del metge amb els objectius, si més no dubtosos, de les empreses de comunicació basades en l'audiència, no respon al patró de confiança i credibilitat social que la professió mèdica ha volgut repetidament i majoritàriament deixar sempre ben palesa en els seus codis d'actuació.

Alguns reportatges televisius, i fins i tot alguna sèrie, poden tenir, apart de la seva finalitat d'entreteniment, aspectes positius (educació sanitària, informació de com funcionen les institucions, les urgències, les UCI, etc.) si es fan amb seny, bon gust i sense morbositat.

En aquest cas, la participació del metge és no únicament justificada, sinó necessària. Necessària per donar versemblança al producte, però, sobretot, per garantir la intimitat del malalt. En aquest darrer sentit, el metge no deixarà a criteri de la productora la identificació de la situació i del malalt susceptibles d'interès mediàtic. Serà qui avaluarà la capacitat d'entendre i de decidir del malalt, l'absència de situació d'angoixa i la receptivitat per ser informat i requerit a participar. No donarà a la productora cap informació sobre la malaltia que pateix el malalt que aquest no hagi autoritzat.

La seva actuació ha de garantir que la participació del pacient en el projecte no modificarà la dinàmica assistencial prevista i ha d'estar assabentat de la informació que la productora doni al malalt sobre els propòsits del projecte i tots els detalls de la seva participació.

En molts d'aquests programes, el pacient accepta desvetllar al públic aspectes de la seva intimitat com pot ser el cas d'una intervenció quirúrgica, la seva preparació o l'enfrontament amb les seves conseqüències. El metge té l'obligació d'informar dels possibles riscos, si més no físics i psicològics que això pot comportar.

L'acceptació de divulgar aspectes íntims de la persona pot respondre a una voluntat de contribuir a informar i sensibilitzar el públic sobre les conseqüències d'una malaltia. Però quan és la conseqüència d'un cert exhibicionisme o de l'afany de popularitat o és la manera d'accedir a un tractament de difícil accés, no deixa de ser una responsabilitat la col·laboració necessària del metge en l'accés a la intimitat d'una persona vulnerable per les raons exposades. El professional hauria de reflexionar

sobre el seu paper en aquestes circumstàncies i si l'opció del pacient és realment lliure o està sotmesa a aquesta mena de coercions subtils.

La redacció del document que recull el consentiment del pacient és responsabilitat exclusiva del metge. Ha de recollir els aspectes específics i peculiars que pugui tenir la intervenció i les possibles conseqüències de la publicitat de la intervenció.

Seria recomanable, pel bé del malalt, de la institució i dels professionals, amb independència del seu grau de protagonisme, però necessari per dur a terme la intervenció, que una comissió *ad hoc*, o el propi comitè d'ètica assistencial de la institució, vetlli i accepti el contingut de la informació o el resultat final de la producció. Aquestes condicions haurien de ser sempre exigibles i acceptades per part dels responsables dels mitjans de comunicació i de les productores dels mitjans audiovisuals com a garantia de rigor i qualitat del contingut.

Del tractament i la seva valoració

En el capítol del tractament, l'article 49 estableix que: *49. El metge ha d'extremar la informació dels riscos de l'acte mèdic i aconseguir el lliure consentiment del pacient, quan la seva finalitat, tot i perseguint un benefici per al pacient, no sigui el guariment d'una malaltia.*

En la informació que pot incidir en les decisions del públic sobre possibles futures intervencions no s'han d'augmentar o disminuir ni la freqüència ni la magnitud dels riscos que aquestes puguin comportar. Ja hem dit abans que la informació sobre riscos no ha de ser mai menystinguda per cap professional, per tal que el pacient pugui prendre una decisió lliure i ponderada. I això és especialment exigible en el cas d'intervencions que volen canviar la imatge corporal, quan no hi ha una malaltia que pugui posar en perill la vida ni doni lloc a seqüeles amb incapacitat.

Per altra banda, és conegut que la presència de més persones en un quiròfan interfereix amb el seu funcionament i suposa un risc augmentat de complicacions, al menys d'infeccioses. El risc, per petit que sigui, es pot admetre quan es pretén un bé major com pot ser l'ensenyament de tècniques a altres professionals que comportin una possible millora en la salut de la població o l'estudi de tècniques i resultats destinats a la progressiva millora i extensió del coneixement científic, que són d'utilitat general.

Resulta més difícil de justificar la participació de persones alienes a l'acte mèdic quan es tracta de finalitats purament comercials, de propaganda o de captació d'audiència. En tot cas, el públic en general i els pacients concrets han de conèixer l'augment del risc que suposen aquestes circumstàncies.

Sobre la publicitat en medicina

Per últim, dins del capítol de la publicitat, cal recordar els tres articles que regulen la pràctica mèdica en aquest sentit.

El primer article, el 115, estableix:

115. El metge podrà comunicar a la premsa i a altres mitjans de difusió, no dirigits a metges, informació sobre les seves activitats professionals, sempre que aquesta sigui verídica, mesurada, discreta, prudent i entenedora.

De nou entrariem en la tolerància envers la publicitat mèdica, encara que no sempre sembli basar-se en l'interès de la persona sinó més aviat en el propi interès del metge. Hi ha casos en els quals l'activitat mèdica té un clara intencionalitat social, quan es refereixen als avenços científics que obren portes d'esperança per a persones fins llavors amb un pronòstic pitjor o quan es tracta d'aplicar pautes de millora sanitària general. No es pot posar al mateix nivell la simple promoció individual dirigida a augmentar la clientela o els emoluments professionals.

A més, de nou ens trobem amb la necessitat que la informació donada sigui mesurada, discreta i prudent, donant per assentat que de verídica i entenedora ja ho és.

També en aquesta línia, l'article següent recomana:

116. Quan el metge participi en un espai d'informació de caràcter educatiu sanitari, cal que ho faci amb temes de la seva competència, que sigui prudent i que consideri les repercussions que pot tenir en el públic. Ha d'abstenir-se de tenir una actitud publicitària.

Estableix clarament que cal evitar una actitud exclusiva de promoció personal, cosa que no sempre resulta evident en moltes de les informacions i dels programes en qüestió.

La creació de falses expectatives, l'ocultació de riscos i la transcendència pública de les informacions donades en un cas particular, que poden ser malinterpretades per persones amb problemes o situacions diferents a les del cas en concret, són qüestions que tot metge ha de valorar abans de divulgar detalls de la seva activitat o promoure l'acceptació de determinades accions amb finalitats terapèutiques dubtoses.

I encara insisteix el següent quan diu:

117. El metge no ha de fomentar enganyoses esperances de guariment ni tampoc promourà falses necessitats relacionades amb la salut. També s'haurà d'abstenir d'emprar mitjans i/o missatges publicitaris que menystinguin la dignitat de la professió o tinguin afany de lucre.

El foment de falses expectatives, la promoció d'intervencions –no sempre necessàries– i l'exclusiu afany de lucre no poden ser els mòbils d'una actuació mèdica responsable. I, com en el cas de la dona del Cèsar, no n'hi ha prou amb que sigui honesta, a més ho ha de semblar.

Que alguns mitjans i programes no es regeixin per aquests principis i que els seus objectius s'orientin cap a interessos aliens a la salut pot ser admissible. Però ja és més difícil de justificar la col·laboració necessària dels professionals. No s'hauria de banalitzar l'acte mèdic i sobretot el quirúrgic, desproveint-los del seu context d'avaluació de riscos i beneficis clars i nets.

Cal evitar comparar la cosmètica incruenta, l'elecció de vestits o la informació sobre temes d'estil de comportar-se socialment o de seguir les modes passatgeres en matèria de bellesa, activitats molt dignes però sense riscos, amb activitats com una intervenció quirúrgica que sempre suposa un risc per a la salut. La transcendència que pot representar una intervenció quirúrgica no es pot obviar sense degradar la professió mèdica, enganyar les persones i la societat i distorsionar les funcions, capacitats i limitacions dels actes mèdics.

Conclusions

Les normes de deontologia proporcionen pautes de conducta per orientar la participació dels professionals de la medicina en els mitjans de comunicació. Cal recordar que som els propis col·legiats qui les hem aprovat i ens hem compromès a respectar-les.

El respecte per la dignitat de la persona, l'impacte que la informació pot tenir sobre la seva relació amb els pacients, la creació d'expectatives desmesurades, la banalització dels riscos i la pèrdua de confiança social en la confidencialitat dels metges poden ser perjudicis ocasionats per una actuació pública imprudent.

Contemplar les manifestacions públiques i la participació dels metges en determinats programes com una mera qüestió de publicitat i de competència comercial seria reduir la pràctica mèdica a una mera activitat mercantil.

Demandar l'assessoria del Col·legi o el dels comitès d'ètica dels centres i institucions i evitar participar en els mitjans i programes quan no hi ha una supervisió professional mèdica del producte final són la garantia per evitar col·laborar en espectacles que poden desdir del captament professional.

Ens cal evitar la incoherència d'una professió d'una transcendència personal i social com la de metge. Cal vetllar per mantenir el prestigi i la imatge de la professió mèdica, basats en la capacitat d'autocrítica, d'autoregulació i de compromís amb el comú de la societat. Pel bé de tots.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Codi de Deontologia. Consell de Col·legis de Metges de Catalunya; 2005.